

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Алексеєва Сергія Олеговича
за темою «Використання норм міжнародного права в господарському
судочинстві України: питання теорії та практики», поданої
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право**

Актуальність теми дисертації. Останнім часом вітчизняні дослідники все частіше цікавляться питаннями взаємодії міжнародного і українського права. Для цього існують беззаперечні підстави як з точки зору наукового осмислення проблеми, так і з огляду на практичні потреби правового регулювання відносин в приватному секторі економіки. Українські суди все частіше звертаються до норм міжнародного права, а часом і до не правових актів міжнародних організацій, що потребує ретельного з'ясування правових підстав такої діяльності. Робота, надана для рецензування, є одним з тих випадків, коли автору вдалося окреслити малодосліджені міжнародному праві аспекти використання норм міжнародного права в господарському судочинстві України і предметно їх дослідити. До цього слід додати, що застосування норм міжнародного права в судовій практиці не є суто "українським питанням". Глобалізаційні процеси спричиняють суттєві впливи на уніфікацію міжнародного права, а далі, внаслідок цього, й уніфікацію законодавства окремих держав. Національні суди відіграють тут далеко не останню роль, часто беручі на себе функцію провідника міжнародно-правової норми в сферу внутрішнього правопорядку. Тому тема дисертації С.О. Алексеєва має беззаперечно актуальний характер і спрямована на вирішення важливих практичних питань.

Наукова новизна отриманих результатів. Постановка мети, сформульовані завдання дисертації, хід їх вирішення засвідчують наукову новизну роботи і визначають її як одне з перших вітчизняних міжнародно-правових досліджень використання міжнародно-правових норм господарськими судами України при вирішенні спірних правовідносин, ускладнених «іноземним елементом».

Заслуговують на позитивну оцінку основні висновки цього дослідження, зокрема, хотілося б звернути увагу на такі:

- дисертант абсолютно правильно обрав методологію дослідження беручи до уваги сучасні підходи в міжнародно-правовій науці про конвергенційні тенденції міжнародного публічного і міжнародного приватного права. Це надало можливість уникнути певної обмеженості оцінок і висновків, що часом мають місце у вузькогалузевих дослідженнях з питань співвідношення міжнародного і національного права;

- ґрунтуючись на загальному методологічному підході дисертант робить правильний висновок про необхідність нового погляду (переоцінки) на національний механізм імплементації норм міжнародного права в законодавство України, як на невід'ємну і іманентну частину міжнародного механізму імплементації, конституційно-правова легалізація, існування і функціонування якого є імперативною умовою для використання господарськими судами держави норм міжнародного права при вирішенні спірних правовідносин, ускладнених «іноземним елементом»;

- можна підтримати висновок про актуалізацію міжнародно-правових проблем судочинства в господарських судах України на основі сучасних правових реалій в контекстуалізації європейських намагань держави;

- виглядають цікавими і достатньо обґрунтованими висновки щодо міжнародно-правових наслідків застосування державою та її господарськими судами норм загального міжнародного права;

- на мою думку, заслуговують на увагу міркування автора щодо формування міжнародного господарського процесуального права. Це

питання, дійсно, залишається актуальним доктринальним питанням. Дисертант розвиває відповідну наукову концепцію, що спирається в своїй контекстуалізації на: а) розгляд МПП як правової полісистеми, яка включає норми міжнародного й національного права, що регламентують і регулюють міжправові відносини; б) у цій системі міжнародний цивільний процес є галуззю МПП, а міжнародний господарський (арбітражний) процес – інститутом міжнародного цивільного процесу – тобто, формується відповідна процесуально-структурна «мотрійка», яка дає більш чітке уявлення про місце міжнародного господарського процесу в системі міжнародного права;

- в дисертації також правильно наголошується на тому, що пріоритетність застосування правил судочинства, що встановлені міжнародним договором, перед аналогічними правилами, що встановлено профільним законодавством України, містить в собі колізійний потенціал, бо здійснювати безпосередньо господарське судочинство по правилам міжнародного договору з застосуванням іноземних процесуальних норм, по суті, судді не мають можливості, вони можуть тільки користуватися колізійними нормами (прив'язками) для визначення компетентного правопорядку, тобто права, що може бути застосованим до вирішення відповідного господарського спору по суті.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових результатів.

Концепція дисертації достатньо вмотивована. Автор обрав логічний науковий підхід до розгляду питань предмету дослідження. Структура дисертації збалансована за обсягом і змістом. Відповідно до мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Здобувач добре обізнаний з емпіричним матеріалом, який ліг в основу дисертації, зокрема ретельно досліджено національну судову практику що стосується предмету наукової праці, відчувається ґрунтовне опрацювання

джерел і вдале володіння сучасними методами наукового дослідження. Робота відзначається послідовністю, взаємозумовленістю концепції, завдань і результатів, цікавим змістовним матеріалом та аргументованістю. Висновки дисертації є достовірними.

Значення результатів дослідження для науки і практики. Сформульовані у дисертації висновки і пропозиції є внеском у розвиток науки міжнародного публічного права, вони мають як теоретичне, так і практичне значення та можуть бути використані для подальших наукових досліджень, положення дисертації можуть бути корисними у нормотворчій та правозастосовній діяльності, а також знадобляться у навчально-методичному процесі для вдосконалення таких навчальних дисциплін, як: «Міжнародне публічне право», "Міжнародне право і національні правові системи", «Міжнародне судочинство», «Міжнародне приватне право».

Зауваження і дискусійні положення дисертації. Відзначаючи високий теоретичний рівень представленої на рецензування дисертації, її наукову новизну і практичну значимість, слід звернути увагу на виявлені спірні та дискусійні положення:

1. Визначаючи об'єкт дослідження як «національні і міжнародні (публічні та приватні) правовідносини, що виникають при використанні норм міжнародного права господарськими судами України при вирішенні спірних правовідносин, ускладнених «іноземним елементом» дисертант дещо звужив обсяг проблеми. Справа в тому, що в господарському судочинстві використовують норми міжнародного права не лише у випадках вирішення спірних правовідносин, ускладнених «іноземним елементом». Однією з визначальних заслуг цієї роботи є саме спроба дещорозширити такий традиційний погляд на застосування норм міжнародного права в господарському судочинстві. Дисертант правильно пише про те, що "пріоритетність застосування правил судочинства, що встановлені міжнародним договором, перед аналогічними правилами, що встановлено профільним законодавством України, містить в собі колізійний потенціал, бо

здійснювати безпосередньо господарське судочинство по правилам міжнародного договору з застосуванням іноземних процесуальних норм, по суті, судді не мають можливості". Однак тут варто згадати й про міжнародний правопорядок, який може поки що лише в окремих випадках підпорядкувати собі процедури національного судочинства. Наприклад, відповідно до ч. 4 ст. 11 ГПК «Суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права». В даному випадку повинна застосовуватися безпосередньо Конвенція, тобто міжнародний договір України. Крім того, сам дисертант говорить про «міжнародний цивільний процес як частину національного права», що передбачає пряму дію норм міжнародного права, а не їх трансформацію або рецепцію (зокрема, про це на стор. 11 Автореферату).

2. Дисертант висловлює думку про «роздержавлення» права, про існування "недержавного права" (стор. 18). На нашу думку, з таким висловлюванням можна погодитися частково. Дисертант тут, очевидно, має на увазі такі акти недержавних організацій, як Incoterms, що є комплексом міжнародних правил з тлумачення найбільш широко використовуваних торговельних термінів (умов) в галузі міжнародної торгівлі. Як відомо, Умови розробляються і публікуються Міжнародною торговою палатою (є міжнародною неурядовою організацією). Але англійська версія тексту, як офіційна версія Incoterms, була затверджена Комісією міжнародного права, яка належить до органів ООН, що свідчить про потребу в наданні акту певного публічно-правового «забарвлення».

Про необхідність публічно-правового контексту свідчить й український досвід. Так, Закон України від 05.07.2012 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення умов поставок» дозволяє українським суб'єктам господарювання використовувати в договорах і контрактах внутрішньої та зовнішньої торгівлі відомі міжнародні порядки,

рекомендації та правила міжнародних органів і організацій, а також правила Incoterms будь-якої погодженої сторонами договору редакції. Однак, за відсутності офіційного україномовного тексту Incoterms буде виникати питання про правові підстави посилань на іномовний оригінали і ситуація тут буде нагадувати застосування українськими судами неперекладених рішень Європейського суду з прав людини. Отже, роздержавлене «право», або "м'яке" право в будь-якому випадку потребує державної легітимації.

3. Дисертант зосереджує увагу на ч. 1, 2 с. 3 ГПК, що передбачає, разі відсутності волевиявлення сторін зовнішньоекономічної угоди щодо застосовуваного права, повноваження суду визначати його на підставі колізійної норми, яка може міститися як в міжнародних договорах, що відповідно до ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства, так і в національному законодавстві.

Цікавим було б дізнатися думку автора дослідження про вирішення колізії між ч.1 згаданої статті ГПК («Судочинство в господарських судах здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу, Закону України «Про міжнародне приватне право», Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України») і ч. 2 тієї самої статті («Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила судочинства, ніж ті, що передбачені цим Кодексом, іншими законами України, застосовуються правила міжнародного договору»).

4. У зв'язку з наведеним вище зауваженням хотілось би дізнатися ставлення дисертанта до доктрини галузевого монізму, яка діє в Україні відповідно до ч. 2 статті 19 Закону України "Про міжнародні договори".

5. У підрозділі 3.1 зазначається, що «імплементация в сучасному міжнародному та національному конституційному праві держав виступає єдиним легально-визнаним конституційно-правовим засобом комунікації міжнародного і національного конституційного права, що здійснюється

відповідним чином та призводить до відповідних правових наслідків також для двох наведених правових систем». Дали в тексті міститься авторське розуміння імплементації як міжнародного і національного процесу, як ... діяльності, скерованої на: «досягнення цілей міжнародного договору через запозичення його норм національною правовою системою та їх трансформацію в норми національного конституційного права».

З цього вбачається, що дисертант ототожнює конституційне право і внутрішньодержавний правовий порядок, включивши до складу конституційного права усі галузі національного матеріального процесуального права. Наскільки прийнятний можна вважати такий підхід?

6. Окремі положення дослідження потребують пояснень. Наприклад, не зовсім зрозумілим є твердження: «Все це породжують ефект «запаралелювання» соціальних реальностей, при якому формуються системи регулювання транскордонних відносин, що колідують (?), і відповідні їм системи вирішення спорів, побудовані на основі як державного, так і недержавного права (стор. 2 Автореферату). Можливо дисертант зможе надати пояснення й такому терміну з дослідження, як «держави далекого зарубіжжя».

Наведені зауваження не ставлять під сумнів теоретичне і практичне значення дисертації С.О.Алексеева, а запрошують до наукової дискусії та окреслюють авторові перспективи подальших наукових досліджень.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація є комплексним, узагальненим дослідженням в межах визначеного предмету та відзначається високим науково-теоретичним рівнем, глибиною розробки наукової проблеми, новизною підходу до вирішення поставлених наукових завдань та обґрунтованістю сформульованих практичних рекомендацій. Висновки автора є достатньою мірою логічними та обґрунтованими і характеризуються науковою новизною.

Результати дослідження достатньо повно і широко висвітлено у 8 наукових працях, 5 з яких – у наукових фахових юридичних виданнях України, а також у 2 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що він відповідає вимогам, що ставляться МОН України, у тексті автореферату відображено основні положення, зміст та висновки здійсненого дослідження.

Висновок. У дисертації Алексєєва С.О. «Використання норм міжнародного права в господарському судочинстві України: питання теорії та практики» в межах вирішення наукового завдання здійснено теоретичні узагальнення та доктринальні оцінки особливостей взаємодії міжнародного та національного права при здійсненні господарського судочинства судами України. Робота відповідає спеціальності 12.00.11 – міжнародне право.

Робота виконана на високому теоретичному і методологічному рівні й відповідає пп. 9,11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. зі змінами і доповненнями, внесеними постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р., № 1159 від 30 грудня 2015 р. і № 567 від 27 липня 2016 року, а її автор – Алексєєв Сергій Олегович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент:
професор кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України

М. В. Буроменський

ПІДПИС ЗАСЛУЖЕНОГО
 ВЧЕНОГО СЕКРЕТАРЯ
 КАРАУЛЬНА
 11.05 2020

(Handwritten signature)